

Mgr Jurij Żelichowski
Instytut Nauk Prawnych PAN
jazelichowski@gmail.com

Zastosowanie koncepcji „przebicia zasłony korporacyjnej” dla ochrony praw majątkowych wierzycieli spółki kapitałowej w prawie rosyjskim

Using of the doctrine of ‘the piercing the corporate veil’ for the protection of the property rights of capitals’ legal entity’s creditors under the Russian law

Abstrakt

Artykuł opisuje złożoną problematykę koncepcji „przebicia zasłony korporacyjnej” w prawie rosyjskim (*снятие корпоративной вуали*). Próba wprowadzenia tej koncepcji w prawie rosyjskim – choć w ograniczonym stopniu – spowodowała – przynajmniej z teoretycznoprawnego punktu widzenia – zwiększenie ochrony wierzycieli względem osoby prawnej. Przedstawiciele rosyjskiej doktryny prawniczej wykorzystali dorobek angielski, wprowadzając koncepcję do własnego porządku prawnego, dając sądom powszechnym uprawnienie (wcześniej sądom arbitrażowym) do „samodzielnego” orzekania w sprawach, w których koncepcja ma zastosowanie. Artykuł omawia rodzaje „przebicia zasłony korporacyjnej”, charakter prawny samej koncepcji w prawie rosyjskim oraz sankcje przewidziane ustawodawstwem rosyjskim przy stwierdzeniu, iż występuje pokrzywdzenie wierzycieli osoby prawnej wskutek zaistnienia owej „zasłony korporacyjnej”.

Abstract

The article describes the issue of the doctrine of “the piercing the corporate veil” in Russian law (*снятие корпоративной вуали*). The attempt to introduce this doctrine into Russian law – although to a limited extent, has resulted at least from a theoretical and legal point of view – to increase the protection of legal entity’s creditors. Introducing the doctrine into own legal system, the representatives of the Russian legal authorities used English *acquis* therein, giving common courts the power (arbitration courts previously) to ‘independently’ make a decision *in abstract* in cases where the doctrine applies. The article discusses the types of ‘piercing the corporate veil’, the legal nature of the doctrine itself in Russian law and the sanctions provided by Russian legislation when the ‘piercing the corporate veil’ shall be applied.

Wprowadzenie

Przed przejściem do omówienia koncepcji przebicia zasłony korporacyjnej w prawie rosyjskim, która w rosyjskiej doktrynie prawniczej nosi nazwę „przebicie woalu korporacyjnego” (*снятие корпоративной вуали*), należy zaznaczyć, że problematyka ta jest tak samo aktualna w Rosji, jak i w Polsce¹. Rosyjskie prawo cywilne, w szczególności przepisy w zakresie postępowania upadłościowego, pozwalają – w ograniczony sposób – na dokonanie „przebicia zasłony korporacyjnej”, niemniej jednak przedstawiciele doktryny postulują bezpośrednie wprowadzenie normy prawnej, umożliwiającej to przebicie w szerszym zakresie².

¹ Problematyka prawa spółek i grup kapitałowych należy do najbardziej złożonych i skomplikowanych zagadnień współczesnego prawa spółek. Obecnie można zaobserwować w Unii Europejskiej ożywioną dyskusję, która toczy się na temat istoty problemów wyłaniających się w związku z funkcjonowaniem grup kapitałowych w wiodących systemach prawnych UE oraz sposobu ich uregulowania (A. Szumański, *Glosa do wyroku TS z dnia 21 października 2010 r., C-81/09. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółek kapitałowych w świetle unijnego prawa spółek*, „Glosa. Prawo gospodarcze w orzeczeniach i komentarzach” 2012, nr 3, s. 19). Przepis art. 7 k.s.h. nie rozwiązuje bowiem żadnego problemu prawa grup kapitałowych wywołując jedynie poważne wątpliwości interpretacyjne, w szczególności roszczeń w stosunku do grup kapitałowych. Omówmy aktualną polską regulację w tym zakresie. Regulacją art. 7 k.s.h. objęte są dwa rodzaje umów między spółką dominującą a zależną, tj. umowa o zarządzanie spółką zależną przez spółkę dominującą oraz umowa przewidująca przekazywanie zysku spółki zależnej do spółki dominującej. Art. 7 k.s.h. stanowi o zawarciu między spółką dominującą a zależną umowy przewidującej zarządzanie lub przekazywanie zysku – skoro ustawodawca posłużył się spójnikiem „lub”, a więc alternatywą nierozłączną, oznacza to, iż klauzule traktujące o przedmiotowych świadczeniach nie muszą występować obok siebie (A. Szumański, *Ograniczona regulacja prawa holdingowego (prawa grup spółek) w kodeksie spółek handlowych*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 3, s. 29).

² Za wprowadzeniem tej doktryny opowiadają się m.in. D.V. Lomakin, *Koncepcia snatiâ korporativnogo pokrova: realizaciâ ee osnovnykh položenij v dejstvuiûšem zakonodatel'stve i proekte*

Koncepcja przebicia zasłony korporacyjnej bierze swój początek w prawie angielskim, wywodząc się z koncepcji prawa sprawiedliwości (*equity law*)³, która, z pewnymi zmianami natury danego porządku prawnego, została przyjęta przez inne kraje⁴. Zagadnienie przebicia zasłony korporacyjnej szczególnie zaczęło interesować przedstawicieli doktryny na początku XX wieku, w szczególności w zakresie możliwości przebicia tej zasłony u osób prawnych⁵. Należy zgodzić się z P. Mazur⁶, iż koncepcja konieczności przebicia zasłony korporacyjnej wynika

izmenenij Graždanskogo kodeksa RF, „Vestnik VAS RF” 2012, nr 9, s. 18; A.A. Iwanow – referat Przewodniczącego Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 8 kwietnia 2011 r., <http://www.arbitr.ru/press-centr/news/speeches/34406.html> [dostęp: 8.04.2011 r.]. Przeciwnikiem jej wprowadzenia jest A.B. Zolotareva, *Rodziny ustawodawca zrywa zasłonę korporacyjną*, „Prawo i Gospodarka” 2015, nr 2.

³ Prawo sprawiedliwości (*equity law*) jest niezależnym reżimem prawnym w prawie angielskim, występującym obok prawa powszechnego (*common law*). Koncepcja sprawiedliwości zaś ucieleśnia zasady sprawiedliwości i sumienia (*justice and conscience*). Na podstawie Ustawy o Ustroju Sądów (*Judicature Act*) z 1873 r, Sąd Kanclerski (*Court of Chancery*) orzeka, biorąc za podstawę prawo sprawiedliwości, zaś sądy powszechne (*courts of common law*) orzekają, biorąc pod uwagę prawo precedensowe. Od 1875 r., kiedy to połączono ww. sądy, sądy powszechne orzekają na podstawie zarówno prawa powszechnego, jak i prawa sprawiedliwości. Rozpoznając spory w zakresie trustów, sądy oceniają je wyłącznie na podstawie prawa sprawiedliwości, w sytuacji braku normy prawnej wywodzącej się z tego prawa, na podstawie dokumentu, a gdyby takowego nie było – na podstawie reguł *common law* – C. Gothard, S. Shah, *The World Trust Survey*, Oxford 2010, s. 203. Prawo sprawiedliwości powstało za czasów króla Henryka II, kiedy powstały sądy kanclerskie. Sądy powszechne (*common law courts*) stosują regułę sztywnego stosowania przepisu wtedy, kiedy sądy kanclerskie za pozwoleniem króla, zaczęły podchodzić do normy prawnej w sposób odpowiadający zasadom tzw. moralności prawnej (*legal morality*). Są dziedziny prawa w prawie angielskim, które w całości stosują wyłącznie zasady wykształcone przez prawo sprawiedliwości – prawo trustów. Prawo sprawiedliwości wykształciło pewne zasady, takie jak: zwłoka powoduje utratę prawa, ten kto szuka sprawiedliwości winien postępować sprawiedliwie (*he who seeks equity must do equity*) oraz inne – A. Hudson, *Equity and Trusts*, Taylor and Francis, London 2016, s. 79. W wyroku *Lord Dudley v Lady Dudley* (1705) sąd wskazał, iż (Prawo) sprawiedliwości nie jest częścią prawa, ale zbiorem norm moralnych, które „łagodzą” rygorystyczne podejście normy prawnej do określonej zaistniałej sytuacji. Należy również zaznaczyć, iż prawo angielskie wykształciło zasadę, iż w razie kolizji *common law* z *equity law*, prawo sprawiedliwości ma pierwszeństwo w stosowaniu [*Earl of Oxford's Case* (1615)]. Koncepcja przebicia zasłony korporacyjnej właśnie została wykształcona, biorąc pod uwagę dorobek orzecznictwa *equity law* (prym. autora).

⁴ M. Romanowski, *Wnioski dla prawa polskiego wynikające z uregulowań prawa grup kapitałowych w wybranych systemach prawnych państw UE, Japonii i USA*, „Studia Prawa Prywatnego” 2008, nr 2, s. 5.

⁵ J. Dewey, *The Historic Background of Corporate Legal Personality*, „Yale Legal Journal” 1926, t. 35, s. 655. W. Fuller, *The Incorporated Individual: A Study of the One-Man Company*, „Harvard Legal Review” 1938, t. 51, s. 1373.

⁶ P. Mazur, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki kapitałowej w angielskim prawie spółek – przebicie zasłony korporacyjnej oraz aktualne tendencje*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2016, nr 1, s. 102.

ze sprawy *Salomon vs. A. Salomon & Co.*⁷. Aron Salomon „zasłonił się” zasłoną korporacyjną, choć dokonał pokrzywdzenia wierzycieli, zaś ze względu na to, iż prawo angielskie nie zna pojęcia skargi pauliańskiej sensu stricto, owi wierzyciele pozostali niezaspokojeni⁸.

Jednogłośnie orzeczenie Izby Lordów⁹ w zakresie podtrzymania koncepcji niezależnej osobowości korporacyjnej (*the doctrine of corporate personality*), wskazanej w ustawie o spółkach z 1862 r. (*Companies Act 1862*), utrwaliło podejście sądów angielskich, iż wierzyciele niewypłacalnego dłużnika (spółki) nie mogą skutecznie pozwać wspólników spółki w celu wykonania przez dłużnika ciężącego na nim zobowiązania¹⁰.

⁷ We wspomnianej sprawie Aron Salomon, będący wspólnikiem oraz zarządem spółki z o.o. dokonał „sam ze sobą” czynności prawnej, polegającej na wniesieniu aportu do spółki z o.o. i jednocześnie jako wspólnik (osoba fizyczna) objął ten aport, który następnie został przekształcony w papiery dłużne – obligacje – i puszczony na rynek. Wierzyciele po ogłoszeniu upadłości spółki z o.o. uznali, iż w rzeczywistości mamy do czynienia co najwyżej z trustem, a więc aport ten nie należy do masy upadłościowej. Izba Lordów jednakowoż uznała, iż spółka z o.o. jest osobnym bytem prawnym, a więc nie ma możliwości uznania dokonanej przez Arona Salomona czynności jako trustu [*Salomon vs. A. Salomon & Co.* (1896), A.C.22].

⁸ A. Hicks, S.H. Goo, A.J. Dignam, *Hicks and Goo's Cases and Materials on Company Law*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 99.

⁹ Izba Lordów do reformy sądownictwa 2005 r. była najwyższym organem sądowym w prawie angielskim. 12 Lordów pełniło funkcję sędziów Sądu Najwyższego (*Supreme Court*). Po reformie 2005 r. na mocy Ustawy Konstytucyjnej (*Constitutional Reform Act 2005*), 12 lordów utworzyło Sąd Najwyższy Zjednoczonego Królestwa, przejmując uprawnienia sędownicze Izby Lordów oraz Tajnej Rady (*Privy Council*) – przyp. autora.

¹⁰ W prawie polskim sytuacja wygląda nieco odmiennie. W myśl art. 108 k.c., tzw. czynność prawna „z samym sobą” jest nieważna. Niestety, brakuje podobnie jednoznacznego rozwiązania w odniesieniu do czynności między spółkami reprezentowanymi przez jedną osobę fizyczną (będącą członkiem zarządu obu z nich), co stanowi bardzo istotną lukę w prawie wymagającą usunięcia w drodze wykładni przepisów. Na tym tle rozważa się, zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie, odpowiednie zastosowanie art. 108 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h. Wspomniany przepis stanowi, że pełnomocnik nie może być drugą stroną czynności prawnej, której dokonuje w imieniu mocodawcy oraz że nie może reprezentować obu stron czynności (M. Stawiński, *Zawieranie umów z „samym sobą” w spółce kapitałowej*, „Lexplay” 2017, nr 2, s. 3). W uchwale 7 sędziów, będącej zasadą prawną Sąd Najwyższy stwierdził, iż art. 108 k.c. nie ma żadnych ograniczeń podmiotowych (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1990, III CZP 8/90). Sąd Najwyższy stwierdził ponadto, iż zakaz dokonywania przez pełnomocnika czynności prawnej „z samym sobą”, wynikający z art. 108 k.c., odnosi się również do sytuacji, gdy ta sama osoba fizyczna jest stroną czynności prawnej, działając z jednej strony jako organ będącego osobą prawną pełnomocnika mocodawcy, a z drugiej strony we własnym imieniu i na własną rzecz (wyrok SN z 9.03.1993 r., I CR 3/93; uchwała SN z 14.09.2007 r., III CZP 31/07). Ponadto w wyroku z dnia 29 stycznia 2016 r. Sąd Najwyższy wskazał, iż nieważna jest czynność prawna dokonana przez osobę działającą jako pełnomocnik fundacji z samym sobą jako osobą fizyczną. Nie ma przy tym znaczenia, kto tę osobę reprezentuje – istotna jest tożsamość osoby jako strony czynności prawnej (wyrok SN z 29.01.2016 r., II CSK 231/14). Część

Przeciwnieństwem zasady wypracowanej dzięki sprawie *Salomona* było powstanie teorii pojedynczej jednostki gospodarczej w prawie angielskim (*single economic unit theory*)¹¹, polegającej na uznaniu, iż osoba prawna niezależnie od tego, przez kogo jest zarządzana bądź kontrolowana, jest niezależnym i samodzielny podmiotem prawnym¹². Sprawa *Salomona* ponadto spowodowała konieczność uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy prawo w zakresie zasłony korporacyjnej jest przewidywalne i dostatecznie chroni wierzycieli dłużnika¹³. Sama koncepcja powstała w celu unicestwienia niesprawiedliwości (*to prevent injustice*) względem wierzycieli spółki jako wyjątek od zasady osobnej niezależnej osobowości prawnej osoby prawnej¹⁴.

Pojęcie *piercing the corporate veil* po raz pierwszy zostało użyte w 1912 r. po publikacji artykułu naukowego przez I. Wormsersa w „Columbian Law Review”. W artykule tym ten słynny angielski prawnik skomentował sprawę upadłościową, w której roszczenia wierzycieli zostały zaspokojone przez majątek spółki, który znajdował się pod kontrolą wspólników. Porównał wspólników do „watahy wilków», która poprzez spółkę «udaje» Czerwonego Kapturka”¹⁵.

W prawie rosyjskim, podobnie jak w prawie polskim, wspólnik nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania spółki względem jej wierzycieli. Innymi słowy, z punktu widzenia ustawy, spółka kapitałowa jest niezależnym podmiotem praw i obowiązków w obrocie prawnym, który istnieje obok lub niezależnie od jej wspólników¹⁶. Zgodnie z art. 48 k.c.FR osobą prawną jest organizacja,

orzecznictwa przyjmuje bezskuteczność takiej czynności prawnej (wyrok SN z 9.03.1993 r., I CR 3/93).

¹¹ Uważa się, iż twórcą tej teorii jest A. Thompson, lord Denning, który uważał, iż należy traktować spółki córki i matki jako jeden byt prawny – T.K. Cheng, *The Corporate Veil Doctrine Revisted*, „Boston College International and Comparative Law Review” 2011, nr 2, s. 2; R.B. Thompson, *Piercing the Corporate Veil: An Empirical Study*, „Cornell Law Review” 1991, t. 76, s. 1063; D.H. Barber, *Piercing the Corporate Veil*, „Willamette Law Review” 1980, t. 17, s. 374.

¹² Wskazano, iż sądy przy ocenie w ramach ww. teorii, która notabene nadal obowiązuje, oceniają przede wszystkim „słuszność sprawy” (*justice of the case*), tj. sądy stosują test sprawiedliwej dyskrecji (*equitable discretion*) polegającej na kierowaniu się przy orzekaniu ogólnymi zasadami prawa, takimi jak dobra wiara, w celu sprawdzenia czy struktura korporacyjna została „użyta” do obejścia prawa – A. Capuano, *The Realist's Guide to Piercing the Corporate Veil*, „Australian Journal of Corporate Law” 2009, nr 23(1), s. 57. Potwierdzona wyrokami m.in. *DHN Food Distributors Ltd v Tower Hamlets London Borough Council* [1976] 1 WLR 852; *Bank of Tokyo Ltd v Karoon* [1987] AC 45.

¹³ M.T. Moore, *A Temple Built on Faulty Foundations: Piercing the Corporate Veil and the Legacy of Salomon*, „Journal of Business Law” 2006, nr 180, s. 181.

¹⁴ L. Gallagher, P. Ziegler, *Lifting the Corporate Veil in the Pursuit of Justice*, „Journal of Business Law” 1990, s. 292.

¹⁵ G. Scanlan, *The Salomon Principle*, „Company Lawyer” 2004, nr 25(7), s. 517.

¹⁶ D.V. Lomakin, *Korporativnyye otnośeniâ i predmet graždanskopravovoj regulacji*, „Zakon” 2004, nr 6, s. 5.

która posiada osobne mienie i odpowiada tym mieniem i która jest uprawniona we własnym imieniu nabywać i rozporządzać wszelkimi prawami, jak również wykonywać obowiązki cywilne, w tym ma zdolność pozywania i bycia pozwaną. W myśl zaś art. 56 k.c. FR osoba prawna odpowiada za zobowiązania całym swoim mieniem; wspólnik nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania osoby prawnej, jak również osoba prawna nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania wspólnika. Prawo rosyjskie zatem – w normach ogólnych – zwalnia wspólnika od odpowiedzialności osobistej za zobowiązania osoby prawnej, ograniczając ją do wniesionego kapitału zakładowego¹⁷.

Zasada odrębnej osobowości prawnej¹⁸ i zasada ograniczonej odpowiedzialności wspólników spółki kapitałowej często się „krzyżują”, chociaż należy je odróżnić od siebie – historia rozwoju osobowości osoby prawnej pokazała, iż pojęcie ograniczonej odpowiedzialności powstało zdecydowanie później niż zasada jej osobowości prawnej¹⁹. Zasada ograniczonej odpowiedzialności powiązana jest z samą naturą osoby prawnej jako powiązanie kapitału, gdzie wspólnicy nie uczestniczą w jej zarządzaniu i podejmowaniu wiążących dla niej czynności prawnych, a jedynie tworzą osobę prawną, a tym samym ponoszą jedynie odpowiedzialność za „niewłaściwy wybór zarządu”²⁰. Kolejna różnica pomiędzy wyżej wskazanymi zasadami wynika z prawa materialnego – zasada ograniczonej odpowiedzialności polega na tym, iż wspólnicy ponoszą odpowiedzialność jedynie do wysokości kapitału zakładowego; zasada osobowości leży w treści pojęcia osoby prawnej jako takiej²¹. Konstrukcja osobowości prawnej osoby prawnej często jest wykorzystywana przez wspólników w celu niewykonania zobowiązania, jako „instrument oszukania wierzycieli” – w takiej sytuacji powstaje konieczność znalezienia instrumentów prawnych w celu zapobiegania takim czynnościom²².

¹⁷ A.D. Kručenko, *Koncepcia snâtiâ korporativnoj voali v rossijskom prave*, Moskwa 2017, s. 8.

¹⁸ W prawie rosyjskim, podobnie jak w prawie polskim, osoby prawne mają własną osobowość prawną – spółka kapitałowa jest odrębnym bytem prawnym i obowiązków (K. Czajkowska-Matosiuk, *Prawo gospodarcze i spółek*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 19). Art. 49 k.c. FR wyraźnie wskazuje, iż osoba prawna ma odrębną osobowość prawną (*правоспособность юридического лица*) – O.N. Sadikov, *Kommentarii k graždanskomu kodeksu Rossijskoj Federacii. Čast' I*, Kontrakt, Moskva 2012, s. 86.

¹⁹ D.D. Bykanov, *Kwalifikaciâ pronikaiuûi sei itvetstvennosti s točki zreniâ rossijskogo prava*, „Zakon” 2014, nr 8, s. 2.

²⁰ A.V. Egorov, K.A. Usačova, *Doktrina „snâtiâ korporativnogo pokrova” kak instrument raspredeleniâ riskov meždû učastnikami korporacii i inymi sub'ektami oborota*, „Vestnik Graždanskogo Prava” 2014, nr 1, s. 3.

²¹ D.D. Bykanov, *op.cit.*, s. 3.

²² S.L. Budylin, Ŭ.L. Ivanets, *Sryvaâ pokrovy. Doktrina snâtiâ korporativnoi vuali v zaru-bežnyh stranah i v Rossii*, „Vestnik Vysšego Arbitražnogo Suda Rossijskoj Federacii” 2013, nr 7, s. 1.

Początek rozwoju koncepcji „przebicia zasłony korporacyjnej” w prawie rosyjskim

W Rosji w 2014 r. do kodeksu cywilnego próbowano wprowadzić normy o „przenikającej odpowiedzialności” osób sprawujących kontrolę (*проникающая ответственность контролирующих лиц*) nad osobą prawną²³. Niestety, zmiany te nie zostały wprowadzone, ale, podobnie jak w Polsce, sądy rosyjskie częściowo dopuszczają koncepcję „przebicia zasłony korporacyjnej” w swoim orzecznictwie. Po raz pierwszy uczyniono to w 2012 r. w sprawie Olimpia Sp. z o.o. vs. Parex banka AS i Banka Citadele AS (*ООО «Олимпия» vs. латвийским АО «Парекс-банк» и АО «Цитаделе-банк»*)²⁴. Sprawa dotyczyła roszczenia spółki Olimpia Sp. z o.o. w stosunku do banków łotewskich w sprawie zwrotu sumy pieniężnej z umowy depozytu oraz odsetek. W tle sprawy pojawiły się obligacje wyemitowane przez banki w celu zaspokojenia z umów depozytów bankowych. W sprawie kluczowe było zagadnienie rosyjskiej drogi sądowej (czy w przypadku emisji obligacji i zawierania umów depozytu można mówić, iż banki łotewskie faktycznie mają w Rosji oddziały, jako że nie dysponowały zezwoleniami władz rosyjskich na prowadzenie działalności bankowej w Rosji). W wyroku sąd wskazał, iż działalność banków łotewskich była skierowana na obejście prawa rosyjskiego w zakresie prowadzenia działalności bankowej poprzez zaangażowanie do procederu podstawionych podmiotów prawnych (zaś faktycznie to one prowadziły tę działalność), co powoduje konieczność zastosowania przepisów prawa rosyjskiego poprzez „zerwanie woalu korporacyjnego” (*срывание корпоративной вуали*); brak formalnego oddziału nie oznacza braku faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej na terytorium Rosji²⁵. W 2014 r. w związku z likwidacją Wyższego Sądu Arbitrażowego FR nie zdążono wypracować, opierając się na orzecznictwie tego sądu, doktryny, choć sądownictwo powszechne powołuje się na nie w swoim wyrokowaniu²⁶.

²³ Projekt ustawy nr 47538–6/10 „O zmianie części pierwszej i drugiej Kodeksu cywilnego Federacji Rosyjskiej i niektórych aktach ustawodawczych Federacji Rosyjskiej” (*Законопроект № 47538–6/10 „О внесении изменений в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации*).

²⁴ Postanowienie Prezydium Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 24 kwietnia 2012 r., sygn. A40–21127/11–98–184.

²⁵ M.V. Zaharova, *Sravnitelnoe pravovedenie: naučno-učebnoe posobie dla magistrów*, Prospekt Moskwa 2016, s. 39; I.M. Okinenko, *Bor’ba s nedobrosovestnymi dolžnikami: snimaem korporativnui vual*, „Korporativnyi rist” 2016, nr 1, s. 4; A.A. Zurabân, *Aktualnye problemy sniatiâ korporativnoi vuali*, 7 Coroczna Konferencja IBA Łączenie i Przejęcie w Rosji i krajach WNP 2016.

²⁶ M.V. Antonov, *Perspektivy primeneniâ doktrini „sniatiâ korporativnoi vuali” v rossiskom pravoporâdke*, „Pravo i Ekonomika” 2015, nr 3, s. 3.

Rodzaje „przebicia zasłony korporacyjnej”

Prawo rosyjskie, podobnie jak polskie, nie zna pojęcia prawa sprawiedliwości (*equity law*), które występuje w prawie angielskim, które umożliwia przebicie zasłony korporacyjnej. Normy prawnej dotyczącej koncepcji przebicia zasłony korporacyjnej należy poszukiwać nie w orzecznictwie (jak w przypadku prawa angielskiego), lecz w aktach prawnych. Aktualne ustawodawstwo rosyjskie ma kilka instytucji prawnych, które są zbliżone do koncepcji bądź mogą być wykorzystane przez sąd w celu „przebicia zasłony korporacyjnej”: odpowiedzialność solidarna za zobowiązania spółki córki ze spółką matką (art. 67.3 ust. 2 pkt 2 k.c. FR; art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy federalnej o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością; art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy federalnej o spółkach akcyjnych); odpowiedzialność subsydiarna spółki matki za zobowiązania spółki córki przy ogłoszeniu upadłości ostatniej (art. 67.3 ust. 3 pkt 2 k.c. FR) oraz subsydiarna odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę nad spółką, w stosunku do której ogłoszono upadłość (art. 10 ustawy federalnej o upadłości²⁷)²⁸.

Odpowiedzialność solidarna²⁹ za zobowiązania spółki córki ze spółką matką następuje w razie spełnienia kumulatywnych przesłanek: powinien powstać element kontroli, to jest dwa podmioty prawne powinien łączyć stosunek cywilnoprawny; ten stosunek cywilnoprawny powoduje, iż spółka matka ma uprawnienia do wydawania wiążących wytycznych spółce córce, które to wytyczne powinny być przez spółkę córkę wykonane; czynność prawna zawarta przez spółkę córkę powinna być zawarta w wykonaniu wiążących wytycznych³⁰. Mając na uwadze powyższe, do zastosowania solidarnej odpowiedzialności w praktyce rzadko kiedy dochodzi³¹. Przyczyną oddalenia pozwów jest brak udowodnienia drugiej przesłanki odpowiedzialności solidarnej, to jest udowodnienie, iż spółka matka wydaje wiążące wytyczne spółce

²⁷ Ustawa federana z dnia 26 października 2002 r., nr 127-FZ „O upadłości (bankructwie) [Федеральный закон „О несостоятельности (банкротстве)» от 26.10.2002 N 127-ФЗ].

²⁸ A.D. Kručenko, *op.cit.*, s. 49.

²⁹ Kwestia solidarnej odpowiedzialności wynika z art. 322 ust. 1 k.c. FR – solidarna odpowiedzialność albo solidarne roszczenie (*солидарное требование*) wynika z umowy lub z ustawy, w szczególności niepodzielności przedmiotu zobowiązania. Art. 322 ust. 2 k.c. FR wprowadza domniemanie prawne zobowiązania solidarnego – zobowiązanie dłużników wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej jest solidarne, jeżeli ustawa lub umowa nie stanowi inaczej. Solidarność może być po stronie wierzycieli – solidarność aktywna (*активная множественность*) (w Polsce – solidarność wierzycieli) lub po stronie dłużników – solidarność pasywna (*пассивная множественность*) (w Polsce – solidarność dłużników) – S.A. Stepanov, *op.cit.*, s. 399.

³⁰ Wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 14 grudnia 2011 r., nr WAS-16604/11 ws. nr A76-24034/2010.

³¹ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Powołzkiego okręgu z dnia 6 września 2002 r., nr A55-11174/01-33.

córce³². Ponadto, w przypadku spółek akcyjnych, wiążące wytyczne powinny być utrwalone w księdze protokołów, zaś brak utrwalenia oznacza, iż ta przesłanka nie została spełniona³³. Norma prawna, nakazująca utrwalenie faktu powiązania spółek w księdze protokołów, jest normą czysto blankietową, bowiem brak jakiejkolwiek normy sankcjonującej powoduje, iż mimo faktycznego powiązania spółek z prawnego punktu widzenia nie ma możliwości zastosowania odpowiedzialności solidarnej wprost – zarząd danej spółki będzie ponosił wyłączną odpowiedzialność (art. 44 ustawy o spółkach z o.o.; art. 71 ustawy o spółkach akcyjnych)³⁴.

Powyższe powoduje, iż w orzecznictwie sądowym, wobec braku utrwalenia w księdze protokołów wiążących wytycznych lub wobec braku osobnej umowy pomiędzy spółką córką a spółką matką w zakresie możliwości wydania przez spółkę matkę jej wiążących wytycznych, nie można mówić o odpowiedzialności solidarnej³⁵. Ponadto orzecznictwo poszło dalej – w k.c. FR przewidziana jest odpowiedzialność solidarna, jeżeli umowa pomiędzy spółką córką a kontrahentem została zawarta na podstawie wytycznych spółki matki. To, że spółka matka nie wniosła sprzeciwu do zawarcia takiej umowy lub wyraziła na nią zgodę „milcząco”, nie powoduje powstania odpowiedzialności solidarnej³⁶. Ustawodawca dostrzegł jednak, iż odpowiedzialność ta jest dosyć iluzoryczna, więc w ramach noweli kodeksu cywilnego FR w 2014 r. dodatkowo wprowadził do art. 67.3 ust. 2 pkt 2 k.c. FR, na podstawie którego spółka córka jest uprawniona do zwrócenia się z wnioskiem do spółki matki w celu wyrażenia zgody na zawarcie umowy. Nowelizacja zwiększyła możliwość dochodzenia solidarnej odpowiedzialności. Nowela jednak była nieprzemyślana: zgoda spółki matki, owszem, spowoduje ewentualną odpowiedzialność solidarną, zaś brak zgody – nie spowoduje nieważności samej czynności prawnej (brak zgody na zawarcie będzie miał skutek bezskuteczności względnej³⁷, podobnie jak w Polsce w ramach zawartej czynności z *falsus procurator*). Ustawodawca w uzasadnieniu nowelizacji wskazał, iż spółka matka odpowiada solidarnie ze spółką córką z wyjątkiem sytuacji, w której to zgromadzenie wspólników spółki matki w głosowaniu wyraziło zgodę na zawarcie umowy, ale nie wskazało,

³² Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Kaukaskiego okręgu z dnia 2 lutego 2005 r., nr F08–6595/2004.

³³ D.V. Lomakin, *op.cit.*, s. 15.

³⁴ I.S. Šitkina, „Snătie korporativnoi vuali” v rossiiskom prave: pravovoe regulirovanie i praktika primeneniâ, „Hoziâistvo i Pravo” 2013, nr 2, s. 8.

³⁵ A.B. Zolotareva, *op.cit.*, s. 4.

³⁶ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Kaukaskiego okręgu z dnia 13 września 2012 r., nr A53–21818/2011.

³⁷ A.D. Kručenko, *op.cit.*, s. 53.

jaka ma być treść zawieranej umowy – tzw. upoważnienie ogólne (*общая доверенность*)³⁸.

Nadal istotne dla powstania odpowiedzialności solidarnej jest zagadnienie „sprawowania kontroli” (*отношение контроля*). W myśl art. 67.3 k.c. FR przez sprawowanie kontroli rozumie się możliwość podejmowania wiążących decyzji (*возможность определять решения*) poprzez bezpośrednią kontrolę spółki dominującej oraz istnienie umowy pomiędzy spółką dominującą a zależną, która przewiduje bezpośrednie wydawanie przez pierwszą wiążących wytycznych spółce zależnej. Przepis ten przypomina polską regulację art. 7 k.s.h., choć w prawie rosyjskim, inaczej niż w polskim, nie wprowadzono wprost definicji czym jest bezpośrednia kontrola. Wskazuje się, iż jest ona uzależniona od wielkości posiadanego kapitału zakładowego w spółce zależnej (k.c. FR posługuje się pojęciem „większościowy” (*преобладающее*)). Doktryna rosyjska definiuje to pojęcie różnie – jedni przedstawiciele wskazują, iż pojęcie „większościowy” oznacza, iż dany podmiot posiada więcej udziałów/akcji od pozostałych wspólników/akcjonariuszy (większość zwykła)³⁹. Inni wskazują, iż przez to pojęcie należy rozumieć absolutną większość⁴⁰, choć niektórzy podkreślają, iż można posiadać mniej niż połowę udziałów/akcji, lecz ze względu na ich uprzywilejowany charakter w zakresie głosowania i podejmowania uchwał, wspólnik/akcjonariusz, mimo iż posiada mniej udziałów/akcji, ma decydujący wpływ na spółkę⁴¹. Sądownictwo rosyjskie różnie podchodzi do tego stwierdzenia – w 2000 r. wskazało, iż wystarczająca jest wielkość 40% udziałów, to jest zwykła większość, gdyż w realiach sprawy ten wspólnik przegłosuje pozostałych⁴². W innych przypadkach sądy przyjmują absolutną większość⁴³.

Jeszcze więcej problemów interpretacyjnych wywołuje umowa pomiędzy spółką dominującą a spółką zależną jako podstawa sprawowania kontroli. Żaden akt prawny nie definiuje, czym jest ta umowa: czy jest to umowa o zarządzanie,

³⁸ Uzasadnienie projektu – art. 3 ust. 4 ustawy federalnej z dnia 5 maja 2014 r. o zmianie księgi 4 kodeksu cywilnego Federacji Rosyjskiej (przyp. autora). Po nowelizacji k.c. FR normy z ustawy o spółce z o.o. i spółce akcyjnej pozostały bez zmian – nadal są stosowane, jeżeli nie są sprzeczne z postanowieniami k.c. FR – *Ibid.* s. 54.

³⁹ E.V. Ruzakova, *Mnogogrannost' v oborote predprinimatelei: ŭrudičeskaia model' i realnost'*, [w:] V.S. Belyh (red.), *Ŭrudičeskaia regulaciä sub'ektov hoziaistvennogo oborota*, Jekaterynburg 2002, s. 220.

⁴⁰ I.S. Šitkina, *Pravovoe regulirovanie holdingovyh ob'edinenii*, „Prawo Przedsiębiorców” 2005, nr 2, s. 18.

⁴¹ K.J. Portnoi, *Pravovoe položenie holdingov v Rossii*, Moskva 2004, s. 21.

⁴² Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wołżańsko-Wiacckiego okręgu z dnia 13 marca 2000 r., nr 143/8.

⁴³ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Dalekowschodniego okręgu z dnia 20 grudnia 2011 r., nr F03–5806/2011; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wschodniosyberyjskiego okręgu z dnia 9 grudnia 2009 r., nr A33–1695/2007; postanowienie Sądu Arbitrażowego Obwodu Rostowskiego z dnia 20 listopada 2015 r., nr A53–15978/15.

czy umowa o przekazanie zysku (jak w przypadku holdingów), czy jest to inna nienazwana czynność prawna⁴⁴. Nie wiadomo, czy umowa ta powinna spełniać podstawowe zasady swobody umów wynikającej z k.c. FR. Przedstawiciele doktryny rosyjskiej wskazują, iż taka umowa powinna mieć następującą konstrukcję: umowa o zarządzanie powinna przekazywać kompetencje zarządu spółki zależnej spółce dominującej (która to spółka zależna nadal będzie mieć swój własny zarząd, który jednakowoż będzie stosował wytyczne spółki dominującej); umowa ta jest umową nienazwaną (korporacyjną)⁴⁵. Sądowictwo rosyjskie nie uznaje umowy o zarządzanie jako podstawy sprawowania kontroli nad spółką zależną⁴⁶. Wskazuje, iż k.c. FR nie przewiduje takiej umowy, a jeżeli nawet sądy – powołując się na zasadę swobody umów – dopuszczają tę umowę, to oddalają roszczenie. Wskazują, iż nie została udowodniona okoliczność, iż umowa pomiędzy spółką zależną a jej kontrahentem została zawarta w wykonaniu wytycznych spółki dominującej⁴⁷.

Doktryna jednakowoż wskazuje, iż umowa o zarządzanie sama przez się powoduje konieczność uznania, iż spółka zależna wykonuje wytyczne spółki dominującej, albowiem przeciwne twierdzenie pozostaje w sprzeczności z wykładnią systemową – nie ma *ratio* do sporządzania takiej umowy, jeżeli spółka zależna ma jej nie wykonywać⁴⁸. Niektórzy zaś twierdzą, iż umowa o zarządzanie nie powoduje powstania relacji holdingowych i samego holdingu sensu stricto – brak jest prawnego i ekonomicznego podporządkowania pomiędzy osobą prawną a „zarządzającą organizacją” („управляющей организации”)⁴⁹. Sama umowa cywilnoprawna może w niektórych okolicznościach doprowadzić do powstania elementu kontroli – stosunki dwóch podmiotów prawa cywilnego mogą być traktowane jako stosunki pomiędzy spółką dominującą a zależną, w szczególności do danej czynności prawnej, w sytuacji, w której spółka dominująca ma istotny wpływ na decyzyjność spółki zależnej lub może wydawać jej

⁴⁴ A.D. Kručenko, *op.cit.*, s. 56.

⁴⁵ A.N. Zaharov, *Privlečenie osnovnogo obščestva k solidarnoi otvetstvennosti po obiaźatel'stvam dočernego obščestva. Monografiā*, Moskva 2015, s. 110.

⁴⁶ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 1 lipca 2014 r., nr A40-167382/12; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 1 października 2012 r., nr A40-97780/11-85-884; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 9 lipca 2008 r., nr F09-4806/08-C4.

⁴⁷ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wołżańsko-Wiackiego okręgu z dnia 7 października 2016 r., nr F01-3521/2016; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Kaukaskiego okręgu z dnia 14 października 2016 r., nr F08-6057/2016.

⁴⁸ E.A. Suchanov [w:] V.D. Karpowicz, *Naučno-praktičeskii kommentarii k časti I Graždanskogo kodeksa RF*, Moskva 1999, s. 194.

⁴⁹ I.S. Šitkina, *Pravovoe...*, s. 20.

własne wytyczne, które spółka zależna powinna wykonać⁵⁰. W rosyjskiej praktyce zdarzały się sytuacje, kiedy sądy uznawały umowę o zarządzanie za rodzaj umowy agencyjnej (*агентский договор*)⁵¹.

Powyższa tendencja jest uznawana jednakowoż za niepożądaną, albowiem każda umowa nazwana, wynikająca z kodeksu cywilnego FR, może zostać uznana za de facto umowę o zarządzanie, gdyż będzie tworzyła stosunek prawny pomiędzy spółką dominującą a zależną⁵². Ogólnie rzecz ujmując, sądownictwo rosyjskie przyjmuje, iż element kontroli nie wynika bezpośrednio z umowy bądź to nazwanej, bądź nienazwanej⁵³. Formalizm sądowy wynika z faktu braku ogólnego wspólnego podejścia sądownictwa do zagadnienia oraz braku wykładni przepisów przez Sąd Najwyższy⁵⁴.

K.c. FR wprowadza otwarty katalog przesłanek, który powoduje ewentualne uznanie spółki za spółkę dominującą. Doktryna wprowadza następujące elementy, które mogą świadczyć, iż mamy do czynienia ze spółką dominującą: pośredni udział spółki dominującej w kapitale zakładowym (tzw. kontrola pośrednia – „*косвенный контроль*”); polecenia wydawane przez wspólnika/akcjonariusza zarządowi spółki bez formalnej umowy o zarządzanie; prawo weta (tzw. kontrola ujemna – „*негативный контроль*”)⁵⁵. „Kontrola pośrednia” jest szczególnie widoczna w sprawie *TNK-BP Holding S.A.*⁵⁶ Akcjonariusz spółki, notabene rosyjski oligarcha A.W. Prochorow, zwrócił się z pozwem do sądu z roszczeniem *lucrum cessans* solidarnie przeciwko spółkom *BP Russian Investments Ltd* i *BP Plc* w związku z tym, iż ww. spółki odmówiły uczestnictwa w partnerstwie strategicznym. Powód wskazał, iż spółki są kontrolowane w następujący sposób: *BP Plc* – *BP Russian Investments Ltd* – *TNK-BP Ltd-TNK-BP Holding S.A.* Pomiedzy akcjonariuszami

⁵⁰ Postanowienie Plenum Sądu Najwyższego FR i Plenum Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 1 lipca 1996 r. (połączone plenum) nr 6/8 z wypracowaną zasadą prawną „*O niektórych kwestiach stosowania części I Kodeksu cywilnego FR*”, wyd. SPS Konsultant Plus 1998, s. 76.

⁵¹ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Zachodniego okręgu z dnia 21 października 2013 r., nr A56–43883/2012; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wołżańsko-Wiackiego okręgu z dnia 3 września 2013 r., nr A38–5657/2012; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 28 sierpnia 2011 r., nr F09–4942/11.

⁵² D.V. Lomakin, *op.cit.*, s. 14.

⁵³ Sądy odrzucają również obecność elementu kontroli w umowach, które noszą nazwę „umowa generalna” („umowa główna” – „*генеральный договор*”) – nazwa umowy nie przesądza o obecności elementu kontroli – postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wołżańsko-Wiackiego okręgu z dnia 8 września 2010 r., nr A82–8761/2008–30.

⁵⁴ A.D. Kručenko, *op.cit.*, s. 59.

⁵⁵ A.N. Zaharov, *op.cit.*, s. 119.

⁵⁶ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Zachodniego okręgu z dnia 4 lipca 2012 r., nr A70–7811/2011.

TNK-BP Ltd została zawarta umowa, która regulowała prawo kontroli ze strony TNK-BP Ltd nad całym holdingiem, w skład którego wchodzi również TNK-BP Holding S.A. Zależność ta – oprócz umowy – wywodziła się również z faktu, iż pomiędzy spółkami zostały wyemitowane obligacje nieskarbowe (podporządkowane), poprzez które odbywała się tzw. kontrola pośrednia. Powód twierdził również, iż w rzeczywistości holding stanowi całość, zaś struktura organizacyjna, w szczególności emisja obligacji, została stworzona w celu uniemożliwienia pociągnięcia do odpowiedzialności konkretnych podmiotów, uczestniczących w holdingu.

W postępowaniu kasacyjnym ustalono, iż spółka BP Plc jest spółką dominującą względem BP Russian Investments Ltd. Zarząd tej spółki został powołany przez BP Plc, on też zdecydował o emisji obligacji. Sąd stwierdził, iż okoliczność powołania zarządu przez spółkę dominującą może świadczyć, iż zarząd spółki zależnej jest zobowiązany do wykonania wiążących wytycznych przez spółkę dominującą. Zarząd ten (spółki zależnej) naruszył zatem art. 53 ust. 3 k.c. FR (obowiązek prawidłowego wykonywania swoich czynności i obowiązek lojalności względem własnej spółki). Sąd wskazał, iż cała ta „siatka” („*сеть*”) połączeń i emisja obligacji w celu „zdyscyplinowania zarządu” świadczy o tym, iż mamy do czynienia z woalem, którego celem jest uniemożliwienie dochodzenia roszczenia przez powoda⁵⁷.

Prawo weta, albo prawo wniesienia sprzeciwu, jest dosyć kontrowersyjne w zakresie sprawowania kontroli przez spółkę dominującą. Powstaje pytanie, czy wykonywanie tego prawa może świadczyć o sprawowaniu kontroli. Doktryna przyjmuje, iż samo prawo weta, które jest uprawnieniem wspólnika/akcjonariusza samo w sobie nie świadczy o fakcie kontroli – spółka zależna mimo weta może zawrzeć czynność prawną, którą można będzie ewentualnie unieważnić w trybie art. 168 k.c. FR⁵⁸. Co do zawarcia zaś czynności prawnej w wykonaniu wytycznych spółki matki wobec braku definicji legalnej pojęcia „w wykonaniu wytycznych” doktryna przyjmuje, iż są to takie wytyczne, które powstają w drodze tworzenia spółki zależnej przez spółkę dominującą i mogą przybrać formę pisemną bądź ustną. Oczywiście z punktu widzenia praktyki stosowania ta okoliczność jest trudna do udowodnienia⁵⁹.

⁵⁷ Postanowienie Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 8 lipca 2013 r., nr A70–7811/2011; podobnie postanowienie Ósmego Apelacyjnego Sądu Arbitrażowego z dnia 2 marca 2009 r., nr A75–2374/2008.

⁵⁸ A.N. Zaharov, *Problemy primeneniä „ilyh” osnovanii korporativnogo kontrolä*, „Zakon” 2015, nr 5, s. 136–137.

⁵⁹ A.A. Havaiäškov, *Korporativnoe odobrenie trudovyh dogovorov kak krupnyh sdelok i sdelok s zainteresovannost’ü*, „Zakony Rossii: opyt, analiz, praktika” 2015, nr 1, s. 49–51.

Odpowiedzialność subsydiarna spółki matki za zobowiązania spółki córki przy ogłoszeniu upadłości ostatniej (art. 67.3 ust. 3 pkt 2 k.c. FR) oraz subsydiarna odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę nad spółką, w stosunku do której ogłoszono upadłość (art. 10 ustawy federalnej o upadłości – „UFU”) wygląda nieco inaczej. W myśl art. 10 ust. 4 UFU w razie upadłości dłużnika wskutek czynności lub beczynności osób, kontrolujących go, osoby te ponoszą subsydiarną odpowiedzialność za zobowiązania upadłego, jeżeli majątek jego jest niewystarczający do zaspokojenia wierzycieli. Literatura przyjmuje, iż w ramach tej odpowiedzialności należy wykazać: okoliczności dotyczące upadłości i osób sprawujących kontrolę; winę⁶⁰ i związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy czynnościami osób sprawujących kontrolę a szkodą w postaci upadłości i niemożliwości zaspokojenia wierzycieli; inne okoliczności, takie jak brak przedawnienia roszczenia, prawidłowo obliczona szkoda⁶¹. Instytucja subsydiarnej odpowiedzialności jako rodzaju osobistej odpowiedzialności w razie upadłości osoby prawnej skierowana jest na ochronę wierzycieli upadłego i przejawia się w dwóch aspektach, takich jak: 1) odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę w sytuacji niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w terminie i na zasadach określonych w art. 9 UFU (art. 10 ust. 2 UFU); 2) odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę wskutek działania bądź zaniechania⁶² skutkującego ogłoszeniem upadłości dłużnika⁶³. Przepis ten jest bardzo podobny do polskiego art. 299 § 1 k.s.h. W przypadku polskiego przepisu mowa jest o zarządzie; w Rosji wprowadzono pojęcie „osoba sprawująca kontrolę” nad dłużnikiem (*контролирующее должника лицо*)⁶⁴. Zgodnie z wykładnią Sądu Najwyższego FR zmiany,

⁶⁰ Istnieniu winy można zaprzeczyć w trybie art. 401 ust. 2 i art. 1064 k.c.FR – A.R. Nikolaev, *Pravovoe položenie kontroliruiših dolžnika lic v procedurah nesostoatelnosti*, Moskwa 2013, s. 177.

⁶¹ A.A. Golcblat, E.A. Trusova, *Sniätie korporativnogo vuala v sudebnoi i arbitražnoi praktike Rossii*, „Zakon” 2013, nr 10, s. 3.

⁶² Odpowiedzialność subsydiarna za zaniechanie opiera się na zasadzie sumienności (*добросовестность*), wynikającej z art. 1 i 10 k.c. FR – I.B. Nowickij, *Zasada sumiennosti w projekcie zmiany UFU*, „Zwiastun prawa cywilnego” 2006, nr 1, s. 19. W swojej wykładni Sąd Najwyższy FR wskazał, iż zaniechaniem jest sprzeczne z prawem zachowanie osoby sprawującej kontrolę nad upadłym, przy czym jest to zachowanie, które w swojej treści mieści również winę, które spowodowało powstanie szkody po stronie wierzycieli; owo zachowanie jest sprzeczne z interesem prywatnym i interesem państwa rosyjskiego – Wykładnia Sądu Najwyższego FR z dnia 31 marca 2016 r. nr 309-ЭС15-16713.

⁶³ I.S. Šitkina, *Otvetsvennost' kontroliruiših dolžnika lic pri nesostoiatelnosti*, „Gospodarka i Prawo” 2017, nr 8, s. 35.

⁶⁴ Pojęcie to pojawiło się po raz pierwszy w prawie rosyjskim w 2009 r. na mocy ustawy federalnej z dnia 28 kwietnia 2009 r., nr 73-FZ „O wniesieniu zmian w niektóre akty ustawodawcze Federacji Rosyjskiej” (*федеральный закон от 28.04.2009 № 73-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации»*). W 2016 r. instytucja „osób sprawujących kontrolę” została znowelizowana poprzez wprowadzenie

które weszły w 2016 r. stosują się również – w razie ogłoszenia upadłości⁶⁵ – do istniejących osób prawnych.

Na podstawie art. 2 pkt 24 UFU osobą sprawującą kontrolę nad upadłym jest osoba, która w ciągu nie mniej niż 3 lat przed ogłoszeniem upadłości miała uprawnienie do wydawania wiążących wytycznych upadłemu albo wskutek takich okoliczności zależności pomiędzy nim a upadłym miała uprawnienie określać działania upadłego (*определять действия должника*). Z orzecznictwa wynika, iż za osoby sprawujące kontrolę są uznawani wspólnicy, akcjonariusze⁶⁶, członkowie zarządu (w tym byli) oraz członkowie komisji likwidacyjnej⁶⁷. Innymi słowy, są to osoby, które mają bezpośredni związek z dłużnikiem i które mają realną możliwość oddziaływania na niego poprzez sprawowanie kontroli nad nim⁶⁸. Elementem niezbędnym do powstania odpowiedzialności subsydiarnej jest wina i związek przyczynowo-skutkowy⁶⁹. Na podstawie art. 6 ust. 3 pkt 3 ustawy o spółkach akcyjnych upadłość spółki zależnej uważa się za dokonaną z winy spółki dominującej tylko w przypadku, kiedy to spółka dominująca wykorzystwała przysługujące jej uprawnienia do zawarcia przez spółkę zależną czynności prawnej, z góry wiedząc, iż wskutek tej czynności nastąpi upadłość spółki zależnej. Wina ta przybiera postać winy umyślnej. Choć ww. ustawa nie reguluje kwestii winy nieumyślnej, jaką jest niedbalstwo, należy przyjąć, iż ta postać winy również jest dopuszczalna⁷⁰. Doktryna rosyjska wskazuje, iż ustawodawca, wprowadzając odpowiedzialność subsydiarną osób sprawujących kontrolę traktuje pojęcie „subsidiarny” odmiennie niż to brzmi literalnie – jest to odpowiedzialność osoby winnej nie względem wierzycieli, lecz względem dłużnika (upadłego)⁷¹,

przepisów procesowych w zakresie jej stosowania (ustawa federalna z dnia 28 grudnia 2016 r., nr 488-FZ „O wniesieniu zmian w niektóre akty ustawodawcze Federacji Rosyjskiej” (*федеральный закон от 28.12.2016 № 488-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации»*)) – D.V. Lomakin, O.M. Gentovt, *Otvetstvennost' kontroliruiusih lic: iuridiceskii harakter i mehanizm ispolzovaniä*, „*Ekonomika i Pravo*” 2016, nr 1, s. 18.

⁶⁵ Wykładnia Sądu Najwyższego FR z dnia 31 marca 2016 r. nr 309-ЭС15-16713.

⁶⁶ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Wschodnio-Syberyjskiego okręgu z dnia 21 stycznia 2013 r., nr A33–14564/2010; wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 20 kwietnia 2013 r., nr WAS-3628/2013.

⁶⁷ Wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 15 kwietnia 2013 r., nr WAS-3628/13.

⁶⁸ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 25 maja 2009 r., nr KG-A41/4571–09.

⁶⁹ I.S. Šitkina, „Snätie...”, s. 11.

⁷⁰ A.D. Kručenko, *op.cit.*, s. 66.

⁷¹ A.V. Egorov, K.A. Usačova, *Doktrina...*, s. 5. Podobnego zdania jest R. Miftahutdinov, wskazując, iż odpowiedzialność z art. 10 ust. 4 UFU nie jest klasyczną odpowiedzialnością subsydiarną, a jest de facto odpowiedzialnością odszkodowawczą

w razie wyrządzenia szkody składnikom majątkowym z masy upadłościowej – jest to odpowiedzialność deliktowa⁷².

Powstał w orzecznictwie problem, czy odpowiedzialność subsydiarna osób sprawujących kontrolę powstaje wskutek spełnienia przesłanek formalnoprawnych skutkujących ogłoszeniem upadłości (istnienie wierzytelności, stwierdzonej przez sąd, lecz niewykonanej przez dłużnika) czy materialnoprawnych (niewypłacalność wskutek niemożności wykonywania swoich bieżących zobowiązań). Praktyka sądowa różnie podchodzi do tych zagadnień⁷³. W związku z powyższym Sąd Najwyższy FR uszczegółowił swoje wytyczne w zakresie orzekania w sprawach: obowiązek złożenia wniosku w przedmiocie ogłoszenia upadłości następuje w chwili, w której rozsądny i sumienny menedżer (*добросовестный и разумный менеджер*) powinien powziąć informację na temat przyczyny zaistnienia podstawy ogłoszenia upadłości, w szczególności polegającej na prowadzenie pasywów nad aktywami upadłego⁷⁴. Zaniechanie w prawie rosyjskim może mieć

z deliktu. Przepis art. 10 ust. 4 UFU nie ma zatem nic wspólnego z odpowiedzialnością subsydiarną wynikającą z k.c. FR – R.N. Miftahutdinov, *Subsidiarnaiā otvetstvennost' učreditelā bankrota*, „*Ekonomika i žizn*” 2017, nr 15, s. 43. Treścią tej odpowiedzialności jest obowiązek wykonania cudzego długu przez daną osobę jako sankcja za to, iż dana osoba swoim zachowaniem doprowadziła do niewykonania zobowiązania przez upadłego – V.A. Savinyh, *Subsidiarnaiā otvetstvennost': ekonomičeskoe soderżanie i pravovaiā sušnost'*, „*Zwiastun WSA FR*” 2012, nr 12, s. 67.

⁷² Doktryna rozróżnia odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę na wewnętrzną i zewnętrzną oraz indywidualną i zbiorową odpowiedzialność subsydiarną. Wewnętrzna odpowiedzialność powstaje w sytuacji, w której członek zarządu lub inna osoba sprawująca kontrolę spowodował szkodę w masie upadłościowej; zewnętrzna odpowiedzialność przejawia się w spowodowaniu szkody bezpośrednio wierzycielom upadłego. Indywidualna subsydiarna odpowiedzialność polega na przedstawieniu roszczenia konkretnej osobie przez wierzyciela; zbiorowa odpowiedzialność subsydiarna sprowadza się do przedstawienia roszczenia organowi upadłego – np. zarządowi w całości – E.D. Suvorov, *Subsidiarnaiā otvetstvennost' po obiażatelstvam dolżnika v processe bankrocta: voprosy pravoprimereniā*, „*Zakon*” 2013, nr 12, s. 54.

⁷³ W zakresie spełnienia warunków formalnoprawnych: postanowienie Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 11 stycznia 2017 r., ws. nr A40–191472/2014; postanowienie Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 26 lipca 2016 r. ws. nr A41–38220/2013. W zakresie spełnienia warunków materialnoprawnych: postanowienie Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 21 lipca 2016 r., ws. nr A40–169705/13; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Dalekowschodniego okręgu z dnia 8 maja 2014 r., ws. nr A73–12073/2012.

⁷⁴ Przegląd praktyki sądowej w sprawach związanych z postępowaniem upadłościowym, zatwierdzony przez Prezydium Sądu Najwyższego FR z dnia 20 grudnia 2016 r., punkt 26. W prawie rosyjskim Prezydium Sądu Najwyższego (organ Sądu Najwyższego) uprawnione jest do wydawania wytycznych w kategoriach sprawy (w poszczególnych gałęziach prawa). Wytyczne te (*правовая позиция*) są obowiązkowe do stosowania przez sądy powszechne. Wytyczne różnią się od wykładni tym, iż wykładnia dotyczy poszczególnych spraw, zaś wytyczne dotyczą poszczególnych gałęzi prawa – art. 2 konstytucyjnej ustawy federalnej z dnia 5 lutego 2014 r. nr 3-FKZ „O Sądzie Najwyższym Federacji Rosyjskiej” (*Федеральный конституционный закон от 5 февраля 2014 года*

postać winy umyślnej lub nieumyślnej – o umyślnym zaniechaniu można mówić w sytuacji niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, skutkującego brakiem wykonania zobowiązań podatkowych przez upadłego⁷⁵.

Istotny jest przepis art. 10 ust. 2 pkt 4 UFU: dopóki nie udowodniono inaczej, poczytuje się, iż dłużnik zostaje uznany za upadłego wskutek działania lub zaniechania osób sprawujących kontrolę nad nim. Jest to domniemanie prawne (które można obalić). UFU skupia się zatem tylko na stronie podmiotowej ogłoszenia upadłości, nie analizując przy tym winy konkretnej osoby – poprzez okoliczność spowodowania szkody wierzycielom upadłego wskutek działania lub zaniechania osoby sprawującej kontrolę, ustanawia się domniemanie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy działaniem lub zaniechaniem osoby sprawującej kontrolę a upadłym⁷⁶. Wprowadzenie tego domniemania uważa się za niepożądane, albowiem pozostaje ono w sprzeczności w stosunku do ogólnych przepisów k.p.c. FR w zakresie obowiązku udowodnienia szkody i związku przyczynowo-skutkowego przez powoda⁷⁷. Na podstawie art. 10 ust. 4 pkt 10 UFU zakres odpowiedzialności subsydiarnej osoby sprawującej kontrolę nad dłużnikiem równa się łącznemu żądaniu wierzycieli, wynikającemu z listy wierzytelności (jak również wierzycieli nieujawnionych na liście), które zostały niewykonane przez syndyka wskutek braku majątku do zaspokojenia wierzycieli. Innymi słowy, odpowiedzialność subsydiarna sprowadza się nie do oceny szkody (realnej), lecz do matematycznego wyliczenia różnicy pomiędzy aktywami i pasywami spółki upadłego⁷⁸. W myśl art. 10 ust. 4 pkt 11 UFU rozmiar odpowiedzialności osoby sprawującej

№ 3-ФКЗ «О Верховном Суде Российской Федерации») – http://www.supcourt.ru/documents/own/?category=resolutions_plenum_supreme_court_russian&year=2018. Można stwierdzić, iż odpowiednikiem z prawa polskiego jest uchwała Sądu Najwyższego w ramach skierowania do niego zapytania prawnego przy rozpoznaniu apelacji w razie stwierdzenia istnienia zagadnienia prawnego budzącego poważną wątpliwość (art. 390 § 1 k.p.c.) – przyp. autora.

⁷⁵ B.B. Bazarov, *Davnost' v rossiiskom nalogovom prave: poniatie i priznaki. Mogorafiä*, Prospekt, Moskva 2016, s. 197. Prawo rosyjskie nie zna odpowiednika polskiego art. 11 PrUiN, w którym zdefiniowano pojęcie niewypłacalności – kto w terminie nie płaci swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych, wynikających z umowy lub z ustawy, staje się niewypłacalny. Ponadto polski Sąd Najwyższy stwierdził, iż przewidziana w art. 11 ust.1 PrUiN niewypłacalność dłużnika zachodzi wtedy, gdy dłużnik z braku środków przez dłuższy czas nie wykonuje części lub całości swoich wymagalnych zobowiązań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2011 r., V CSK 211/10).

⁷⁶ S.S. Pokrovskii, *Subsidiarnāi otvetstvennost': problemy pravovogo regulirovaniä i pravoprimeneniä*, „Zwiastun Sądownictwa Gospodarczego Federacji Rosyjskiej” 2015, nr 7, s. 19.

⁷⁷ A.V. Egorov, K.A. Usačova, *Subsidiarnāi otvetstvennost' za dovedenie do bankroctva – neudačnyi ekvivalent zapadnoi doktriny sniatia korporativnogo pokrova*, „Vestnik VAS RF” 2013, nr 2, s. 52.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 48.

kontrolę zostanie pomniejszony, jeżeli udowodni ona, iż rozmiar szkody jest mniejszy aniżeli żądanie wierzycieli. Ze względu na istniejące domniemanie prawne wynikające z UFU jest to dosyć trudne⁷⁹.

Wprowadzenie przez ustawodawcę powyższego domniemania prawnego spowodowało powstanie zagadnienia prawnego dotyczącego związku przyczynowo-skutkowego w zakresie działania bądź zaniechania oraz szkody poszczególnych wierzycieli w sytuacji, w której zachowanie osoby sprawującej kontrolę nie ma de facto znamion winy⁸⁰. Sąd Najwyższy FR wskazał, iż domniemanie prawne wynikające z art. 10 ust. 2 UFU jest stosowane wyłącznie pomiędzy niezłożeniem przez osobę sprawującą kontrolę wniosku o ogłoszenie upadłości a ujemnymi skutkami materialnoprawnymi dla wierzycieli i samej spółki w postaci niemożności wykonania bieżących zobowiązań⁸¹, gdyż w myśl art. 5 ust. 1 UFU chwila złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości określa status prawny wierzyciela: ma on albo wierzytelność rejestrową (umieszczoną na liście wierzytelności), albo wierzytelność bieżącą (nieumieszczoną na liście wierzytelności). Zdaniem doktryny art. 10 ust. 2 UFU wprowadzający związek przyczynowo-skutkowy, nie powinien być oceniany z perspektywy przepisów k.c. FR, albowiem przepis ten stanowi *lex specialis*⁸².

Istotne zagadnienie teoretyczne, które powstało w związku z koncepcją „przebicia zasłony korporacyjnej” – jaki jest cel w ujęciu prawnym tej koncepcji. W prawie cel najczęściej kojarzy się z obiektywnym wynikiem pewnej czynności – cel normy prawnej oznacza cel danej instytucji prawnej, która doprowadza do pewnego rezultatu⁸³. Koncepcja „przebicia woalu korporacyjnego” stanowi źródło ochrony wierzycieli przed wyraźnym nadużywaniem praw podmiotowych przez osoby prawne będące dłużnikami, albowiem w warunkach gospodarczych wierzyciele są zabezpieczeni mieniem osoby prawnej, natomiast w sytuacji nadużywania praw podmiotowych przez dłużników, wykorzystujących w tym celu osoby prawne, czynności te są skierowane na pokrzywdzenie wierzycieli, co powoduje konieczność zastosowania osobistej odpowiedzialności wspólników⁸⁴. Celem koncepcji „przebicia woalu korporacyjnego” jest ochrona wierzycieli, gdyż osoba prawna sama przez się nie jest zdolna od samego początku wykonać

⁷⁹ M.V. Antonov, *O nekotoryh teoretičeskikh problemah precedentnoi revoliucii v Rossii*, „Czasopismo Porządku Konstytucyjnego” 2013, nr 4, s. 9.

⁸⁰ Postanowienie Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 5 października 2015 r., nr F09–4435/15.

⁸¹ Wykładnia Sądu Najwyższego FR z dnia 31 marca 2016 r., nr 309-ES15-16713; ust. 2, „Przegląd Praktyki Sądowej Sądu Najwyższego FR” 2/2016.

⁸² E.D. Suvorov, *op.cit.*, s. 55.

⁸³ A.V. Mal’ko, K.V. Śundikov, *Celi i sredstva v prave i pravovoi politike*, Saratów 2000, s. 42.

⁸⁴ O.V. Gutkinov, *Otvetstvennost’ pered kredytorami v korporativnyh otnośeniäh: tendencii i perspektivy razvitiä pravovyh norm*, „Czasopismo Prawa Rosyjskiego” 2014, nr 7, s. 3.

zobowiązanie⁸⁵. Koncepcja ta powinna służyć celowi, któremu służy w prawie angielskim – prawu sprawiedliwości⁸⁶. W prawoznawstwie funkcją prawną danej instytucji prawnej jest zastosowanie normy w celu regulowania stosunków prawnych pomiędzy osobami⁸⁷. Funkcją koncepcji „przebicia woalu” jest funkcja ochronna i penalna – możliwość odpowiedzialności cywilnoprawnej współnika za zobowiązanie jego spółki⁸⁸.

Niewątpliwie przepisy o odpowiedzialności subsydiarnej dotyczą członków zarządu, w tym byłych członków zarządu⁸⁹. Powstało pytanie, czy przepisy te dotyczą współników oraz tzw. cichych członków zarządu⁹⁰. W części orzecznictwa podnosi się, iż art. 10 UFU dotyczy odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę, przy czym nie zawęża on kręgu osób odpowiedzialnych: wykładnia celowościowa nakazuje rozszerzyć ten krąg o współników, w tym cichych współników oraz cichych członków zarządu. Stanowisko to jest mniejszościowe⁹¹. Mimo to podnosi się, iż to współnicy w razie powzięcia informacji o podstawie ogłoszenia upadłości zobowiązani są w ramach kontroli nad zarządem, jak również w myśl art. 30 ust. 2 UFU, do zawezwania zarządu do złożenia wniosku w tym przedmiocie.

Mając kompetencje kontrolne, współnicy mają środki prawne, aby zapobiec ogłoszeniu upadłości – w takiej sytuacji zasadne jest pociągnięcie współników do odpowiedzialności subsydiarnej⁹². I właśnie przepisy UFU ustanawiają – choć w ograniczony sposób – koncepcję „przebicia zasłony korporacyjnej” w prawie rosyjskim⁹³. Za tym stanowiskiem przemawiają następujące okoliczności.

⁸⁵ D.V. Lomakin, *op.cit.*, s. 10.

⁸⁶ A.B. Zolotareva, *op.cit.*, s. 2.

⁸⁷ S.S. Alekseev, *Obščaiä teoriä prava*, Tom I, SPS Konsultant Plus 2017, s. 18. Inni przedstawiciele doktryny rosyjskiej wskazują, iż funkcją prawa jest rola danej normy w znaczeniu ogólnym (I.G. Tkačenko, *Metodologičeskie problemy ŗridičeskih otnošenii*, Moskva 1980, s. 34) bądź w znaczeniu czysto społecznym (V.D. Filimonov, *Ohranitelnaiä funkcii v prave*, Sankt Peterburg 2003, s. 50).

⁸⁸ B.A. Balaevskii, *Pravovye prezumpcii v graždanskom prave*, „Czasopismo Prawa Rosyjskiego” 2011, nr 3, s. 34.

⁸⁹ Wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 6 listopada 2013 r. ws. nr A41–9860/12; postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Północno-Zachodniego okręgu z dnia 28 sierpnia 2013 r., nr A56–14124/2010.

⁹⁰ Cichym członkiem zarządu (*теневой директор*) jest członek zarządu, który z punktu widzenia przepisów prawa nie może samodzielnie reprezentować spółki, lecz de facto to czyni – I.O. Vorobev, V.P. Bykov, *Subsidiarnaiä otvetstvennost’ člena pravleniä*, „Zwiastun FSA Moskiewskiego Okręgu” 2014, nr 1, s. 9.

⁹¹ Postanowienie Sądu Arbitrażowego Północno-Zachodniego okręgu z dnia 1 lutego 2017 r., nr F07–12746/2016.

⁹² Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 22 lipca 2014 r., nr F05–5377/13.

⁹³ I.S. Šitkina, *Otvetstvennost’...*, s. 38.

Primo, odpowiedzialność subsydiarna z art. 10 UFU nie ogranicza się jedynie do zarządu. Secundo, jak wspomniano wyżej, odpowiedzialność ta ma swoje źródło w delikcie⁹⁴, którego wynikiem jest powstanie szkody⁹⁵. Szkoła powstała wskutek tego deliktu powstaje u wierzycieli osoby prawnej, którzy mają roszczenie w stosunku do osób sprawujących kontrolę, jeżeli majątek spółki nie jest wystarczający do ich zaspokojenia. Tertio, odpowiedzialność ta nie jest rodzajem odpowiedzialności subsydiarnej wynikającej z przepisów k.c. FR, albowiem środki uzyskane od osób sprawujących kontrolę nad spółką nie są kierowane bezpośrednio do wierzyciela, lecz do masy upadłościowej, przy czym opisane powyżej domniemanie prawne dotyczy wszystkich wierzycieli spółki⁹⁶.

W myśl art. 67³ ust. 2 pkt 3 k.c. FR w razie ogłoszenia upadłości spółki zależnej z winy spółki dominującej spółka dominująca ponosi odpowiedzialność subsydiarną. Przepis ten jednakowoż nie wprowadza domniemania prawnego, jak w przypadku UFU, co powoduje konieczność uznania go za *lege generali*⁹⁷. Jak powiedziano wyżej, orzecznictwo wskazuje, iż art. 10 UFU ma zastosowanie do członków zarządu⁹⁸, akcjonariuszy sprawujących kontrolę nad spółką⁹⁹, właścicieli majątku osoby prawnej¹⁰⁰, członków komisji likwidacyjnej¹⁰¹, osób sprawujących faktyczną kontrolę¹⁰². W słynnej sprawie *Maksi-Grup vs. N. Maksimowa* (Макси-Групп против Н. Максимова), sąd wskazał, iż ustawodawca w art. 10 UFU posłużył się katalogiem otwartym osób, podlegających odpowiedzialności subsydiarnej. Posłużenie się pojęciem „inne osoby” powoduje konieczność uznania, iż zakres podmiotowy tego przepisu nie dotyczy wyłącznie zarządu spółki, lecz także innych osób, mających faktyczną, nieformalną kontrolę nad działalnością spółki¹⁰³. W sprawie tej sąd stwierdził, iż N. Maksimow, będąc akcjonariuszem posiadającym 99,9% kapitału zakładowego spółki

⁹⁴ A.V. Egorov, K.A. Usačowa, *Otvetstvennost'...*, s. 54.

⁹⁵ A.A. Sobčak, *Obščai nauka o deliktovyh obiazannostiach v sovetskom graždanskom prave*, Leningrad 1983, s. 147.

⁹⁶ Postanowienie Wyższego Sądu Arbitrażowego z dnia 6 listopada 2012 r., nr 9127/12.

⁹⁷ P.V. Krašennikov, *Graždanskii Kodeks RF. Kommentarii*, Moskva 2014, s. 98.

⁹⁸ Wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 14 lipca 2014 r., nr WAS-8953/14.

⁹⁹ Postanowienie Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 29 kwietnia 2015 r., nr A40-93917/2010; Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 11 marca 2014 r., nr F09-621/14.

¹⁰⁰ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 23 grudnia 2013 r., nr F09-13129/13.

¹⁰¹ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 17 kwietnia 2014 r., nr F09-1554/14.

¹⁰² Wykładnia Wyższego Sądu Arbitrażowego FR z dnia 29 kwietnia 2013 r. ws. nr WAS-11134/12.

¹⁰³ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 12 maja 2012 r., nr F09-727/10.

Maksi-Grup, miał rzeczywistą władzę (*реальную власть*) nad całym holdingiem. Podstawą zaś odpowiedzialności był nie tyle art. 10 UFU, co fakt, iż zawierane przez spółki zależne Maksi-Grup umowy nie miały żadnego gospodarczego uzasadnienia, a były zawierane wyłącznie w celu osiągnięcia korzyści osobistych przez N. Maksimowa. W tzw. sprawie Pugaczowa („дело Пугачева”), sąd wskazał, iż ze względu na to, że Pugaczow był nie tylko akcjonariuszem banku, ale i miał kontrolę nad całą jego strukturą poprzez zarząd, który składał się ze spółek *offshore* będących jego własnością (...), nie ulega wątpliwości, iż był on osobą sprawującą bezpośrednią kontrolę nad bankiem i mógł – poprzez zależność korporacyjną – wydawać mu wiążące wytyczne do wykonania, co uzasadnia jego odpowiedzialność w świetle art. 10 UFU¹⁰⁴.

Na podstawie powołanego orzecznictwa, wykształciło się – chociaż jak na razie mniejszościowe – podejście, iż odpowiedzialność osób sprawujących kontrolę należy oceniać pod kątem ich realnego wpływu na kształtowanie „woli” dłużnika (spółki) (*формирование воли должника*)¹⁰⁵. Przykładami faktycznego sprawowania kontroli mogą być następujące okoliczności: udział osób kontrolujących w łańcuchu czynności prawnych dokonanych przez dłużnika, brak uzasadnienia gospodarczego podpisanych umów, kontrola operacji finansowych spółki¹⁰⁶. Oznaką takiej kontroli są okoliczności tzw. kontroli poszlakowej (*косвенный контроль*): istnieje łańcuch osób, które jedynie pozornie wykonują swoje czynności, na przykład pozornie pełnią funkcję członków zarządu¹⁰⁷. Innymi słowy, kontrola faktyczna wynika z pewnych logicznych faktów, które łączą się w jeden logiczny łańcuch, powodujący, iż mamy do czynienia z osobą, która powinna ponosić odpowiedzialność subsydiarną, dlatego też rosyjska doktryna prawnicza wypracowała definicję osoby sprawującej kontrolę jako osoby mającej faktyczne i realne narzędzia kierowania czynnościami osoby prawnej bez formalnego mandatu (tzw. cichy wspólnik)¹⁰⁸.

Charakter prawny odpowiedzialności subsydiarnej jest kompensacyjny, albowiem w myśl art. 10 ust. 4 UFU wskazano, iż rozmiar odpowiedzialności subsydiarnej osoby sprawującej kontrolę nad dłużnikiem stanowi łączną kwotę żądania wierzycieli, którzy są umieszczeni w rejestrze wierzytelności (polski odpowiednik – listy wierzytelności – przyp. autora) oraz tych nie umieszczonych w rejestrze świadczeń okresowych, które nie zostały pokryte z majątku

¹⁰⁴ Postanowienie Sądu Arbitrażowego Moskiewskiego okręgu z dnia 1 października 2015 t., nr A40–119763/2010.

¹⁰⁵ O.V. Gutnikov, *Subsidiarnaa otvetstvennost' v zakonodatelstve ūridičeskih lic: voprosy pravovogo regulirovaniä i ūridičeskaia priroda*, „Adwokat” 2016, nr 9, s. 21.

¹⁰⁶ I.S. Šitkina, *Otvetstvennost'...*, s. 40.

¹⁰⁷ I.S. Šitkina, *Imušestvennaia otvetstvennost' gosudarstva v korporativnykh pravootnošeniäh*, „Zakon” 2017, nr 5, s. 51.

¹⁰⁸ P.V. Krašennikov, *op.cit.*, s. 103.

upadłego¹⁰⁹. Odpowiedzialność ta zostanie odpowiednio pomniejszona, jeżeli osoba sprawująca kontrolę udowodni, iż szkoda wyrządzona wierzycielom jest mniejsza aniżeli ich roszczenie albo przedstawi dowody na okoliczność przyczynienia się wierzycieli do powstania u nich szkody, tj. obali domniemanie prawne, wynikające z art. 10 ust. 2 UFU.

Powstało zatem pytanie, czy państwo (*государство*, Skarb Państwa) może zostać pozwane na podstawie przepisów o odpowiedzialności subsydiarnej w sytuacji, w której jest ono akcjonariuszem w spółce akcyjnej. W Rosji nie istnieje osobny tryb pozwania Skarbu Państwa jak w przypadku Polski (mowa o art. 417¹ k.c.), zaś Skarb Państwa może uczestniczyć i uczestniczy w obrocie gospodarczym w spółkach kapitałowych. UFU nie wyłącza możliwości pozwania Skarbu Państwa, zaś w myśl art. 126 ust. 1 k.c. FR, Federacja Rosyjska, jej jednostki federalne oraz jednostki samorządu terytorialnego ponoszą odpowiedzialność za zaciągnięte zobowiązania majątkiem, którego są właścicielem. Przedstawiciele doktryny twierdzą, iż Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność subsydiarną na podstawie art. 124 ust. 1 k.c. FR: jako że państwo rosyjskie uczestniczy w obrocie prawnym na równi z osobami fizycznymi i prawnymi, wyłączenie państwa z odpowiedzialności naruszyłoby zasadę równości stron w obiegu prawnym¹¹⁰. Zgodnie z art. 1069 i 1071 k.c. FR w razie wydania wyroku stwierdzającego odpowiedzialność Skarbu Państwa, szkoda jest naprawiana bezpośrednio przez Skarb Państwa (z budżetu państwa; *казна*). W orzecnictwie takie wyroki są jednakowoż sporadyczne¹¹¹.

Jak podniesiono wyżej, podstawą odpowiedzialności subsydiarnej może być działanie lub zaniechanie osób sprawujących kontrolę. Roszczenie wierzycieli w stosunku do osób sprawujących kontrolę zostanie oddalone, jeżeli wykażą one, iż działały sumiennie (*добросовестностью*). UFU nie definiuje tego pojęcia – jest to klauzula generalna i jest oceniana pod kątem art. 53 k.c. FR. Jak rozumieć to pojęcie wskazało w swoim postanowieniu Plenum Wyższego Sądu Arbitrażowego¹¹², co skutkowało powstaniem wytycznych „O niektórych aspektach naprawienia szkody przez osoby, wchodzące w skład organów osoby prawnej”¹¹³. Na podstawie ust. 2 i 3 ww. wytycznych działanie (zaniechanie) osób sprawujących kontrolę ma miejsce wtedy, gdy osoba taka: działała w sytuacji konfliktu interesów; zataiła informację o zawartej czynności prawnej

¹⁰⁹ A.R. Nikolaev, *op.cit.*, s. 179.

¹¹⁰ V.G. Golubtsov, M.I. Čelyšev, *Graždanskii Kodeks RF. Kommentarii*, Statut, Moskwa 2015, s. 643.

¹¹¹ Postanowienie Dziewiątego Apelacyjnego Sądu Arbitrażowego z dnia 12 sierpnia 2015 r., nr 09AP-23055-AK.

¹¹² Postanowienie Wyższego Sądu Arbitrażowego z dnia 30 lipca 2013 r., nr 62.

¹¹³ „О некоторых вопросах возмещения убытков лицами, входящими в состав органов юридического лица”.

lub podała informację niepełną; dokonała czynności prawnej bez zgody upoważnionego organu; po odwołaniu – nie zwróciła całości dokumentacji osoby prawnej, w której posiadanie weszła w związku z pełnieniem funkcji; wiedziała lub powinna była wiedzieć, iż działanie (zaniechanie) w chwili zawarcia czynności prawnej pozostaje w sprzeczności z interesem osoby prawnej. Sądownictwo powszechne przyjęło te kryteria. Podnosi się, iż osoby sprawujące kontrolę podlegają odpowiedzialności subsydiarnej tylko w sytuacji, w której podstawą ogłoszenia upadłości osoby prawnej były wyraźne czynności osób sprawujących kontrolę, na przykład skutek wydania wiążących poleceń¹¹⁴. Innymi słowy, osoba sprawująca kontrolę poprzez obalenie domniemania winy z art. 10 UFU nie będzie ponosiła odpowiedzialności subsydiarnej¹¹⁵.

Przedstawiciele doktryny rosyjskiej zajmujący się tym zagadnieniem wskazują, iż mechanizm „przebicia zasłony korporacyjnej” powinien być stosowany podmiotowo, zaś do samej koncepcji należy podchodzić ostrożnie, aby konstrukcja osobowości prawnej osoby prawnej nie została zachwiana¹¹⁶. Przede wszystkim osobowość prawna osób prawnych polega na tym, aby rozgranaczyć odpowiedzialność spółki i jej współników – doktryna powinna służyć jako mechanizm zdyscyplinowania nieuczciwych współników, aby nie nadużywali oni osobowości prawnej spółki¹¹⁷. W związku z reformą sądownictwa w Rosji i likwidacją Wyższego Sądu Arbitrażowego orzecznictwo wypracowane na podstawie koncepcji przebicia zasłony korporacyjnej, zapoczątkowanej sprawą *Parex-banka*, obecnie utraciło znaczenie. Sądy nadal mogą stosować koncepcję, która nie służy jednak jako podstawa wyrokowania (*ratio decidendi*); sporadyczne jej wykorzystywanie daje podstawę do twierdzenia, iż nie gra ona w zasadzie żadnej roli w sądowej argumentacji, zaś sądownictwo nie wypracowało ogólnych norm i zasad jej stosowania chociażby wobec braku podstawy normatywnej¹¹⁸.

Choć namiastką zmian w prawie rosyjskim są wskazane ww. odpowiedzialności, które traktowane są jako rodzaje „przebicia zasłony korporacyjnej”, rosyjska doktryna skłania się ku temu, aby zasada „przebicia zasłony korporacyjnej” mimo braku normy prawnej wynikała z art. 10 k.c. FR – nadużycie prawa podmiotowego (*злоупотребление правом*)¹¹⁹ (podobnie zresztą jak w Polsce). Oparcie

¹¹⁴ Postanowienie Federalnego Sądu Arbitrażowego Uralskiego okręgu z dnia 14 marca 2014 r., nr F099–1648/1.

¹¹⁵ A.A. Kuzmišin, *Otvetstvennost' kontroliruiūsh lic za išerb: novyi vzgād*, „Prawnik Korporacyjny” 2009, nr 10, s. 45–47.

¹¹⁶ I.S. Šitkina, „Snātie...”, s. 25.

¹¹⁷ I.F. Kolontaevskaā, *Problemy vzaimodejstviā korporativnogo prava Rossii i zarubežnyh stran. Doktrina «snātiā korporativnoj vuali»*, „Vestnik Moskovskogo universiteta imeni S.Ū. Vitte. Seriā 2. Ūridičeskie nauki” 2017, nr 4(3), s. 45.

¹¹⁸ E.A. Sukanov, *Sravnitelnoe hoziāistvennoe pravo*, Statut, Moskva 2014, s. 546.

¹¹⁹ S.L. Budylin, Ū.L. Ivanets, *op.cit.*, s. 30.

koncepcji na art. 10 k.c. FR nie znajduje jednakowoż swojego odzwierciedlenia w doktrynie – wskazuje się, iż w Rosji sądy nie grają roli prawotwórczej jak w przypadku Anglii; poza tym związek przyczynowo-skutkowy w prawie rosyjskim stanowi jedną z przesłanek odpowiedzialności dłużnika, więc oparcie koncepcji na art. 10 k.c. FR spowoduje odejście od zasady adekwatnego związku przyczynowego, co nie może mieć obecnie uzasadnienia prawnego i faktycznego¹²⁰.

Uwagi końcowe

Niewątpliwie szczątkowa regulacja prawna związana z możliwością przebicia zasłony korporacyjnej spowodowała, iż wierzyciel jest bardziej chroniony w sytuacji, w której mienie spółki nie pozwala na zaspokojenie wierzycieli. Jednakowoż proces dochodzenia swojej wierzytelności w aktualnym stanie prawnym Rosji również jest trudny, a czasem nawet niemożliwy, chociażby z uwagi na brak wyraźnie przewidzianej skargi pauliańskiej w prawie rosyjskim. Niemniej jednak sądownictwo rosyjskie, choćby w sprawie *Olimpia Sp. z o.o. vs. Parexbanka AS i Banka Citadele AS*, zwróciło uwagę na potrzebę – w sytuacji braku ustawowej regulacji – dokonania odniesienia do zasad naczelnych, w szczególności do zasady zakazującej nadużywania praw podmiotowych (zresztą podobna zasada występuje również w prawie polskim). Jednakowoż ze względu na brak wyraźnej podstawy takiego przebicia, poza wskazanymi wyżej możliwościami, powoduje, iż sądownictwo rosyjskie, zresztą podobnie jak polskie, rzadko odnosi się do zasad naczelnych, a tym samym, tylko w niektórych sprawach, dokonuje „przebicia zasłony korporacyjnej”.

O ile stworzenie – przez sądy – koncepcji przebicia zasłony korporacyjnej, takiej jaka występuje w prawie angielskim, jest trudne, chociażby ze względu na wpisana w system prawa *common law* prawotwórczą rolę sądów, o tyle pojawienie się takiej konstrukcji w państwie prawa stanowionego, jakim są Niemcy, należy potraktować jako fenomen (koncepcja *Durchgriff*) i warto ewentualnie dokonać odniesienia do wypracowanej przez niemieckie sądownictwo koncepcji. Niemniej jednak stworzenie przynajmniej szczątkowej ustawowej regulacji w tej dziedzinie, niewątpliwie zwiększa ochronę wierzycieli w tym zakresie.

Z teoretyczno-prawnego punktu widzenia prawo rosyjskie, wprowadzając do swojego reżimu prawnego koncepcję „przebicia zasłony korporacyjnej”, niejako połączyło dwa reżimy prawne – kontynentalny prawa stanowionego (poprzez wprowadzenie odpowiednich przepisów prawnych) z jednoczesnym umożliwieniem sądom powszechnym szerszego zakresu stosowania tych norm (jak w prawie precedensowym angielskim). Z jednej strony, jest to pewien

¹²⁰ I.S. Šitkina, „*Snătie...*”, s. 14.

wyłom w tradycyjnym podejściu do panującego w Rosji systemu prawnego, z drugiej zaś strony – chęć uporządkowania tego zagadnienia poprzez zwiększenie roli orzeczniczej sądów powszechnych. Jeżeli chodzi o możliwe podstawy prawne tak szeroko rozumianej odpowiedzialności przebijającej, należy wyróżnić trzy ich rodzaje: 1) ustawowa wyraźna podstawa takiego przebicia (ustawowe przebicie); 2) klasyczne instytucje prawa prywatnego (skarga pauliańska, odpowiedzialność deliktowa i kontraktowa); 3) bardziej ogólna uniwersalna podstawa – zasady naczelne, w tym zwłaszcza zasada zakazująca nadużywania praw podmiotowych; pewna uniwersalna postawa sędziowska, swoiście rozumiane prawo sędziowskie.

Prawo rosyjskie – w sposób ograniczony – próbowało połączyć te trzy rodzaje odpowiedzialności przebijającej, wprowadzając do swojego reżimu prawnego tę koncepcję oraz dając sądom powszechnym (poprzez wytyczne Prezydium Sądu Najwyższego), możliwość jej nieco szerszego stosowania. Moim zdaniem, biorąc pod uwagę okoliczność, iż prawo rosyjskie, podobnie jak polskie, wywodzi się z prawa rzymskiego, takie swoiste połączenie dwóch reżimów prawnych (anglosaskiego i kontynentalnego) poprzez nadanie sądom większej swobody w orzekaniu, nie będzie stanowiło większego wyłomu w systemie prawnym, albowiem sądy mogą stosować wprost zasady naczelne (np. zakaz nadużywania prawa podmiotowego) w celu „przebicia owej zasłony korporacyjnej”.

Bibliografia

Akty prawne

- Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej z 30 listopada 1994 r., nr 51-F3.
- Konstytucyjna ustawa federalna z 5 lutego 2014 r. nr 3-FKZ „O Sądzie Najwyższym Federacji Rosyjskiej” (*Федеральный конституционный закон от 5 февраля 2014 года № 3-ФКЗ „О Верховном Суде Российской Федерации”*).
- Ustawa federalna z 26 października 2002 r., nr 127-FZ „O upadłości (bankructwie)” (*Федеральный закон „О несостоятельности (банкротстве)” от 26.10.2002 N 127-ФЗ*).
- Ustawa federalna z 26 grudnia 1994 r. o spółkach akcyjnych, nr 208-FZ (*Федеральный закон „Об акционерных обществах” от 26.12.1995 N 208-ФЗ*).
- Ustawa federalna z 8 lutego 1998 „O spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością”, nr 14-FZ (*Федеральный закон от 8 февраля 1998 г. №14-ФЗ «Об обществах с ограниченной ответственностью»*).
- Ustawa federalna z 5 marca 1999 r. nr 46-FZ „O ochronie praw i uzasadnionych interesów inwestorów na rynku papierów wartościowych” (*Федеральный закон от 5 марта 1999 г. №46-ФЗ «О защите прав и законных интересов инвесторов на рынке ценных бумаг» // Собрание законодательства Российской Федерации*).
- Ustawa federalna z 25 lutego 1999 r., nr 40-FZ „O upadłości organizacji kredytowych” (*Федеральный закон „О несостоятельности (банкротстве) кредитных организаций” от 25.02.1999 N 40-ФЗ*).

Literatura

- Alekseev S.S., *Obščaiä teoriä prava*, Tom I, SPS Konsultant Plus, 2017.
- Aukhatov A., *Durchgriff- und Existenzvernichtungshaftung im deutschen und russischen Sac- und Kollisionsrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen 2009.
- Balaevskii B.A., *Pravovye prezumpcii v graždanskom prave*, „Czasopismo Prawa Rosyjskiego” 2011, nr 3.
- Barber D.H., *Piercing the Corporate Veil*, „Willamette Law Review” 1980, nr 17.
- Budylin S.L., Ivanets Ŭ.L., *Sryvaa pokrovy. Doktrina snatia korporativnoi vuali v zarubežnyh stranah i v Rossii*, „Vestnik Vysszego Arbitražnogo Suda Rossijskoj Federacii” 2013, nr 7.
- Bykanov D.D., *Kvalifikacia pronikaiuušei itvetstvennosti s točki zrenia rossiiskogo prava*, „Zakon” 2014, nr 8.
- Capuano A., *The Realist’s Guide to Piercing the Corporate Veil*, „Australian Journal of Corporate Law” 2009, nr 23(1).

- Havaiāškov A.A., *Korporativnoe odobrenie trudovyh dogovorov kak krupnyh sdelok i sdelok s zainteresovannost'ŭ*, „Zakony Rossii: opyt, analiz, praktika” 2015, nr 1.
- Cheng T.K., *The Corporate Veil Doctrine Revisted*, „Boston College International and Comparative Law Review” 2011, nr 2.
- Czajkowska-Matosiuk K., *Prawo gospodarcze i spółek*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Dewey J., *The Historic Background of Corporate Legal Personality*, „Yale Legal Journal” 1926, t. 35.
- Fuller W., *The Incorporated Individual: A Study of the One-Man Company*, „Harvard Legal Review” 1938, t. 51.
- Gallagher L., Ziegler P., *Lifting the Corporate Veil in the Pursuit of Justice*, „Journal of Business Law” 1990.
- Gothard C., Shah S., *The World Trust Survey*, Oxford University Press, Oxford 2010.
- Hicks A., Goo S.H., Dignam A.J., *Hicks and Goo's Cases and Materials on Company Law*, Oxford University Press, Oxford 2011.
- Hudson A., *Equity and Trusts*, Taylor and Francis, London 2016.
- Egorov A.V., Usačova K.A., *Doktrina „snatia korporativnogo pokrova” kak instrument raspredelenia riskov meždu učastnikami korporacii i innymi sub'ektami oborota*, „Vestnik Graždanskogo Prava” 2014, nr 1.
- Egorov A.V., Usačova K.A., *Subsidiarnaa otvetstvennost' za dovedenie do bankroctva – neudačnyi ekvivalent zapadnoi doktriny sniatia korporativnogo pokrova*, „Vestnik VAS RF” 2013, nr 2.
- Kolontaevskaā I.F., *Problemy vzaimodejstviā korporativnogo prava rossii i zarubežnyh stran. Doktrina «snatiā korporativnoj vuali»*, „Vestnik Moskovskogo universiteta imeni S.Ŭ. Vitte. Seriā 2. Ŭridičeskie nauki” 2017, nr 4(3).
- Lomakin D.V., *Koncepciā snatiā korporativnogo pokrova: realizaciā ee osnovnyh položenij v dejstvuišem zakonodatel'stve i proekte izmenenij Graždanskogo kodeksa RF*, „Vestnik VAS RF” 2012, nr 9.
- Lomakin D.V., *Korporativnyye otnošenja i predmet graždanskopravovoj regulacii*, „Zakon” 2004, nr 6.
- Lomakin D.V., Gentovt O.M., *Otvetstvennost' kontroliuūših lic: űridičeskii harakter i mehanizm ispolzovaniā*, „Ekonomika i Pravo” 2016, nr 1.
- Mazur P., *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki kapitałowej w angielskim prawie spółek – przebicie zasłony korporacyjnej oraz aktualne tendencje*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2016, nr 1.
- Miftahutdinov R.N., *Subsidiarnaiā otvetstvennost' učreditelā bankrota*, „Ekonomika i žizn” 2017, nr 15.
- Moore M.T., *A Temple Built on Faulty Foundations: Piercing the Corporate Veil and the Legacy of Salomon*, „Journal of Business Law” 2006, nr 180.
- Nikolaev A.R., *Pravovoe položenie kontroliuūših dolžnika lic v procedurah nesostoātelnosti*, Moskva 2013.

- Peel E., Treitel G.H., *The Law of Contract*, Sweet & Maxwell, London 2015.
- Pokrovski S.S., *Subsidiarnaiā otvetstvennost': problemy pravovogo regulirovaniā i pravoprimeneniā*, „Zviastun Sądownictwa Gospodarczego Federacji Rosyjskiej” 2015, nr 7.
- Portnoi K.J., *Pravovoe položenie holdingov v Rossii*, Moskva 2004.
- Romanowski M., *Wnioski dla prawa polskiego wynikające z uregulowań prawa grup kapitałowych w wybranych systemach prawnych państw UE, Japonii i USA*, „Studia Prawa Prywatnego” 2008, nr 2.
- Ruzakova E.V., *Mnogogrannost' v oborote predprinimatelei: ūridičeskaiā model' i realnost'*, [w:] V.S. Belyh (red.), *Ūridičeskaiā regulaciā sub'ektov hoziaistvennogo oborota*, Jekaterynburg 2002.
- Ryan K.W., *The Reception of the Trust*, „International and Comparative Law Quarterly” 1961, nr 10.
- Sadikov O.N., Sadikov, *Kommentarii k graždanskomu kodeksu Rossijskoj Federacii. Čast' I, Kontrakt*, Moskva 2012.
- Scanlan G., *The Salomon Principle*, „Company Lawyer” 2004, nr 25(7).
- Suvorov E.D., *Subsidiarnaiā otvetstvennost' po obiāzatelstvam dolžnika v processe bankroctva: voprosy pravoprimeneniā*, „Zakon” 2013, nr 12.
- Šitkina I.S., *Imušestvennaiā otvetstvennost' gosudarstva v korporativnykh pravootnošeniāh*, „Zakon” 2017, nr 5.
- Šitkina I.S., *Otvetstvennost' kontroliruiūših dolžnika lic pri nesostoiātelnosti*, „Ekonomika i pravo” 2017, nr 8.
- Šitkina I.S., *Pravovoe regulirovanie holdingovykh ob'edinenii*, „Prawo Przedsiębiorców” 2005, nr 2.
- Šitkina I.S., *„Snatie korporativnoi vuali” v rossiiskom prave: pravovoe regulirovanie i praktika primeneniā*, „Hoziaistvo i Pravo” 2013, nr 2.
- Szumański A., *Ograniczona regulacja prawa holdingowego (prawa grup spółek) w kodeksie spółek handlowych*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 3.
- Szumański A., *Glosa do wyroku TS z dnia 21 października 2010 r., C-81/09. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółek kapitałowych w świetle unijnego prawa spółek*, „Glosa. Prawo gospodarcze w orzeczeniach i komentarzach” 3/2012.
- Thompson R.B., *Piercing the Corporate Veil: An Empirical Study*, „Cornell Law Review”, 76, 1991.
- Tichomirow M.J., *Komentarz do ustawy federalnej o spółkach akcyjnych*, Moskwa 2007.
- Zaharow A.N., *Problemy primeneniā „ihyh” osnovanii korporativnogo kontrolā*, „Zakon” 2015, nr 5.
- Zaharow A.N., *Privlečenie osnovnogo obšestva k solidarnoi otvetstvennosti po obiāzatelstvam dočernego obšestva. Monografiā*, Moskva 2015.
- Zaharova M.V., *Sravnitelnoe pravovedenie: naučno-učebnoe posobie dla magistrrov*, Prospekt, Moskva 2016.

STRESZCZENIE

Zagadnienie koncepcji „przebicia zasłony korporacyjnej” jest aktualne zarówno w Rosji, jak i w Polsce. Rosyjskie prawo cywilne, w szczególności przepisy dotyczące postępowania upadłościowego, pozwala – w ograniczonym zakresie – na „przełamanie „woalu korporacyjnego” („снятие корпоративного занавеса”), polegające na pociągnięciu do odpowiedzialności cywilnej wspólnika spółki kapitałowej za zobowiązania tej spółki wobec wierzycieli. Niemniej przedstawiciele rosyjskiej doktryny postulują bezpośrednie wprowadzenie tej doktryny do prawa rosyjskiego, umożliwiające jej wykorzystanie w szerokim zakresie.

Koncepcja „przebicia zasłony korporacyjnej” wywodzi się z prawa angielskiego, opartego na prawie sprawiedliwości, która z pewnymi zmianami w charakterze danego porządku prawnego została przyjęta przez inne kraje (na przykład USA, Niemcy i Francja). Zagadnienie „przebicia zasłony korporacyjnej” zaczęło szczególnie interesować przedstawicieli doktryny na początku XX wieku, w szczególności w odniesieniu do możliwości „przebicia” tej zasłony w stosunku do wspólników osoby prawnej. W prawie rosyjskim, podobnie jak w prawie polskim, wspólnicy/akcjonariusze spółek kapitałowych nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania spółki wobec wierzycieli. Innymi słowy, spółka kapitałowa jest niezależnym podmiotem praw i obowiązków we wszystkich stosunkach prawnych.

Artykuł ten przedstawia prawne możliwości wypracowane w prawie rosyjskim do zastosowania doktryny „przebicia zasłony korporacyjnej” w celu ochrony praw majątkowych wierzycieli spółek kapitałowych zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem, z wykorzystaniem rosyjskiego orzecznictwa, opartego na obowiązujących przepisach prawnych w tej materii.

Słowa kluczowe: doktryna „przebicia zasłony korporacyjnej”, prawo angielskie, odpowiedzialność subsydiarna, odpowiedzialność solidarna, spółka kapitałowa

SUMMARY

The issue concerning the doctrine of the ‘piercing the corporate veil’ is actual in Russia as in Poland. Russian civil law, in particular regulations on bankruptcy proceedings, allow – in a limited way – to break through the ‘corporate curtain’, nevertheless, the representatives of the Russian doctrine postulate a direct introduction of this doctrine into Russian law enabling to use it in a wide way.

The doctrine of ‘the piercing the corporate veil’ originates in English law, based on the principle of equity, which, with some changes in the nature of a given legal order, has been adopted by other countries (for example in USA, Germany and France). The question of the breakthrough of the corporate curtain especially began to be of interest to the representatives of the doctrine at the beginning of the twentieth century, in particular regarding the possibility of ‘piercing’ this veil through legal persons. In Russian law, as in Polish, the shareholders of the capitals companies are not responsible for the company’s obligations towards its creditors. In other words, a capital company is an independent subject of rights and obligations in all legal relationships.

This article introduces the legal possibilities under the Russian law to apply the doctrine of ‘the piercing the corporate veil’ to protect the property rights of creditors of the capital companies under the existing legislation, using the Russian case law, developed under the existing regulations.

Keywords: the doctrine of piercing the corporate veil, Russian law, English law, subsidiary liability, joint and several liability, limited company